

श्रीहयग्रीवाय नमः॥ अतिपक्षत्वं समानबलबोधितसाध्यविपर्ययलिंगत्वमिति मूलं॥ बोधितः साध्यविपर्ययायेन तत्र
 बोधितसाध्यविपर्ययः समानबलं यस्य तसमानबलं बोधितसाध्यविपर्ययं च तत्र लिंगं च बोधितसाध्यविपर्ययलिंगं॥
 समानबलं बोधितसाध्यविपर्ययलिंगं यस्य तसमानबलं बोधितसाध्यविपर्ययलिंगं तस्य भावस्तत्त्वं॥ बलं च वा
 सिपक्षधर्मतादि॥ प्रकृतहेतुसंबन्धिबलप्रतियोगिकसाम्यं प्रतिहेतुसंबन्धिबले विवक्षितं साम्यं चानुमितिप्रयोजकत्वे
 न॥ तथा च समानपदसमन्निवाहोऽपरे प्रकृतहेतुप्रतिहेतोरनुमापकबलवत्त्वात् न प्रकृतसाध्यानुमापकबल
 शालित्वे सति साध्याभावानुमापकबलशालिहेतुत्वरक्तत्वे सति पक्षव्यवहारनिर्वहकं लक्षणमिति पर्यवसितम्
 त्वार्थः॥ एतच्च सदसंभेदसाधारण्येन दशविशेषैः सति पक्षव्यवहारोपैयिकमिति मूलमिष्टायः॥ एतच्च नोपप
 द्यते॥ अत्रानुमापकत्वमनुमित्यात्मकफलोपहितत्वं अनुमितियोग्यत्वं वा॥ तदुपहितत्वं च बले स्वविषयकनिश्चयाव
 यहितोत्तरानुमितिकत्वं॥ तद्योग्यत्वं चानुमितिजनकपरमशीयविषयतावच्छेदकधर्मवत्वमिति विकल्पतत्राद्ये

दूषणमाह॥ परस्परैति॥ अकृतहेतुप्रतिहेतोः परामर्शसंवलनदशायामेव हेतौ सखतिपक्ष व्यवहारदर्शनात्तदानीं परस्परप्रति
 वैधेनानुमितिसामान्यस्याप्यनुदयादाद्यकत्वात्तसंभवतीति भावः॥ विरोधसंवलनदशायामेकैकपरामर्शस्य प्रत्येकानु
 मितिजनकत्वसंभवेन न द्विषयबलस्य निरुक्तयोग्यत्वं निर्विवादमिति द्वितीयपक्षाश्रयणेन दोषइत्यतस्तत्र बलपदार्थं
 वितर्क्यदूषयति॥ बलंचेति॥ न पक्षसत्त्वादीति॥ आदिनोपक्षसत्त्वविपक्षासत्त्वयोः परिग्रहः॥ तत्राद्युक्तोपकृतमनुमितिज
 नकृतावच्छेदकविषयितानिरुपकृतावच्छेदकधर्मवत्वरूपं॥ एतन्मपक्षसत्त्वादिविशिष्टहेतुज्ञानस्य जनकत्वाभिप्रायेण॥
 अतिरेकिणीति॥ पृथिवीदूतरेभ्योमिचनेगंधादिसाहो पृथिवीदूतरभेदव्याप्यगंधवतीदूतरभेदाभावव्याप्यजलत्वादि
 मतीत्येति परामर्शद्वयसंवलनदशायामेव हेतौ सखतिपक्षव्यवहारदर्शनात्तदानीं तस्य लक्ष्यतया तत्र सपक्षाप्रसिद्ध्या तादृश
 बलवत्त्वाभावेन तादृशदर्शहेतावेव व्याप्तिरित्यर्थः॥ बलपदस्य व्याप्तिपक्षधर्मता परत्वे दोषमाह॥ नापीति॥ समाने
 निरुपपातायात॥ बलपदार्थस्य समानत्वाद्युचितत्वाद् विरोधेनेति॥ विरुद्धसाध्यतदभावव्याप्यथोरेकत्रोसत्वनियमेनेत्यर्थः॥ ॥१॥

तद्वंगेति॥ व्याप्तिपक्षधर्मतयोरेकतराभावेत्यर्थः॥ विरुद्धसाध्यतदभावव्याप्ययोरेकत्र सत्त्वाव प्रकृतहेतुप्रतिहेतोरस्तत्साध्य
निरूपितव्याप्तिपक्षधर्मतयोः सत्त्वनियमः॥ हृदो वन्निमान्द्रमादिसादौ जलादेः प्रतिहेतुत्वे प्रतिहेतौ व्याप्तिपक्षधर्मतयोः सत्त्वे
पि व्याप्ये प्रकृतहेतौ पक्षधर्मताभावेन तत्रान्यतराभावो नियतः॥ पर्वतो वन्निमान्द्रमादिसादौ वन्त्यभावव्याप्यपाषाणमयत्
वान् पर्वत इति प्रतिपक्षमशदिश्यायं धर्मात्मकहेतौ लक्ष्यतया प्रकृतहेतौ व्याप्तिपक्षधर्मताभयसत्त्वेपि पक्षधर्मे प्रतिहेतौ
वन्त्यभावव्याप्यसत्त्वेन प्रतिहेतौ वन्त्यतराभावस्य सत्त्वमिति क्रमेण सदससाधारण्येन प्रकृतहेतुप्रतिहेतौ व्याप्तिपक्ष
धर्मतयोरेकतराभावो नियत इति सत्यन्तिपक्षासंगे ह इति भावः॥ व्याप्तिपक्षधर्मतयोर्वलपदार्थत्वं दूषयित्वा तद्वत्
याज्ञातत्वस्य बलपदार्थपक्षमपि दूषयति॥ नापीति॥ व्याप्तिपक्षधर्मतया व्याप्तिसहितपक्षधर्मतया॥ सातत्वं तोयमान
त्वं॥ व्याप्तिविशिष्टस्ववैशिष्ट्यज्ञानविषयपक्षकत्वमिति समुद्दिता र्थः॥ हृदो वन्निमान्द्रमादिसादौ जलादेः प्रतिहेतुत्वे प्रक
तपरामर्शप्रतिपरामर्शयोः पक्षांशे व्याप्तिविशिष्टस्ववैशिष्ट्यावगाहितयोः भयनापि निरुक्तबलसंपत्तिः॥ सदसत्त्वे तु सा

धारण्येन व्याप्तिविशिष्टस्ववैशिष्ट्यावगाहि भ्रमप्रमासाधारणनिश्चयमादाय सत्यतिपक्षबोपपत्तिरित्यभिमानेनेदं ॥ तादृ-
 शाभिमानेनेव निराचष्टे ॥ विरोधिवासीति ॥ अन्यतरस्य भ्रमत्वमित्यनेनेति ॥ असत्तेतौ प्रकृतपरादर्शस्य व्याप्ताद्यंशे भ्रमत्वात्-
 सत्तेतुस्थळे प्रतिपरादर्शस्य तथावेतान्यतरस्य भ्रमत्वं नित्यतेमिति भावः ॥ नित्यत्वे व्याप्तेति ॥ शब्दोऽनित्यः कृतकत्वादिसा-
 दौ श्रावणत्वादिरूपप्रतिहेतोः बलस्य भ्रमात्क व्याप्यवत्ताज्ञानस्यारोप्याप्रसिद्ध्याऽसंभवेन समानबलत्वासंभवादि-
 स्यर्थः ॥ व्याप्ये अपक्षधर्मे पक्षधर्मत्वप्रकारक भ्रमस्या व्याप्ये पक्षधर्मे व्याप्यत्व भ्रमस्य बलपदार्थत्वमंगीकृत्यापक्षधर्मे व्या-
 प्ये व्याप्तिविशिष्टस्वविषयकपक्षधर्मताज्ञानकत्वं बलं ॥ अव्याप्ये पक्षधर्मे पक्षधर्मताविशिष्टस्वविषयकस्य व्याप्ति-
 स्तानकत्वं बलमित्याशङ्क्य निषेधति ॥ नचेति ॥ एकत्रेति ॥ अनयोरेकैकतरस्य निवेशे सकलसत्यतिपक्षासंग्रहः ॥ अव्या-
 प्यादिप्रतिहेतोः व्याप्तादिविशिष्टत्वाप्रसिद्धेरतो व्याप्तिविशिष्टस्ववैशिष्ट्यज्ञानविषयकत्वमितिरीत्या विशिष्टोरोप-
 एव निवेशनीयः ॥ इत्थंच प्रकृतहेतौ तद्विन्नेवा विरोधि व्याप्तिद्वयपक्षधर्मतयोः सत्त्वावरोप्यप्रसिद्धिसंभावनेयाविशि ॥२॥

स.
॥३॥

प्यारोपरुष बल पदार्थता घटते । विरोधि व्यासिद्धयर्थे कृम सत्व मेवासंभावित मिति विशिष्टो रोपघाति तस्त्वं लपदा र्था
न संभवतीत्येकत्रैसा हेराशयः॥ श्री॥ पु॥ श्री॥ पु॥ ॐ॥ श्री॥ पु॥ श्री॥ पु॥ ॐ॥ श्री॥ पु॥ ॐ॥ श्री॥ पु॥ ॐ॥
चैत्रमासे शुक्लपक्षे सर्वजिह्वसारे श्रुप्ते ॥ पौर्णिमायां महेशूरे लिखितं भद्रगुवासरम् ॥ १५ श्री॥ पु॥ ॐ॥
कुंभीदिभान्न योश्चेन्न कुंभापोनि वा सिना ॥ नारायणाय सुधिया लिखिता क्रौडपत्रिका ॥ २॥

= 3 =